

Alkuperäisartikkeli

Kotaloustyön poliittinen talous ja moninaisen eriarvoisuuden muodot

Merita Mesiäislehto, valtiotieteiden tohtori, erikoistutkija, Hyvinvointivaltion tutkimus ja uudistaminen -yksikkö, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Lena Näre, Doctor of Philosophy, valtiotieteiden tohtori, professori, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Elisabeth Wide, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Abstrakti

Tämä artikkeli analysoi kotaloustyötä ja siihen kytkeytyvää eriarvoisuutta Suomessa. Kansainvälisesti tarkasteltuna kotaloustyö eli kodeissa tapahtuva palkattu siivous- ja hoivatyö on yksi nopeimmin kasvavista toimialoista, joka työllistää miljoonia ihmisiä Euroopassa. Silti työ jää usein näkymättömäksi. Uusliberaalin talouskurin nimissä julkisen sektorin osuutta ja vastuuta hoivasta on pyritty vähentämään niin globaalissa pohjoisessa kuin etelässä, minkä johdosta hoiva siirtyy instituutioista enenevässä määrin koteihin. Hoivan ja siivoustyön siirtyminen koteihin synnyttää globaaleja liikkuvuuksia kotaloustyön perässä. Artikkelitarkastelee kotaloustyötä tekevien työntekijöiden asemaa Suomessa. Se tutkii, minkälaisena kotaloustyö näyttäytyy Suomessa kansainvälisesti verrattuna ja millaisia moninaisen eriarvoisuuden muotoja kotaloustyöhön liittyy. Artikkelitarkastelee kotaloustyön ilmiötä kansallisilla tilastoilla kotaloustyötä tekeviä henkilöistä ja heitä palkkaavista kotitalouksista. Empiirinen aineisto koostuu kotaloustyötä palkkaavien työnantajien ja ulkomaalaisia kotaloustyötä tekevien työntekijöiden haastatteluista. Artikkelitarkastelee, että kotaloustyöhön liittyvä eriarvoisuus juontuu työntekijöiden oikeudellisesta asemasta, kotaloustyön statuksesta ja luonteesta sekä työsuhteen muodosta.

Avainsanat: kotaloustyö, eriarvoisuus, maahanmuutto, työmarkkinat, työolot

<https://doi.org/10.51810/pt.112485>

Johdanto

Kotitaloustyö (*paid domestic work*) viittaa erilaisiin töihin, joita tehdään kotitalouksissa tai kotitalouksia varten, kuten kotisiivoukseen, kodeissa tapahtuviin hoiva- ja hoito- sekä kunnostus- ja puutarhatöihin (Kotitaloustyöntekijöitä koskeva yleissopimus 22/2015). Kotitaloustyö saa monia muotoja: sitä tehdään osa- ja kokopäiväisesti, työntekijä voi asua työpaikalla eli työnantajan kodissa tai tehdä työtä säännöllisesti tuntiperusteisesti tai vain kertaluontoisesti. Kotitaloustyöllä viitataan yleisimmin kodeissa tehtävään siivous- ja hoivatyöhön. Käytämme tässä artikkelissa käsitettä *kotitaloustyö* tarkoittamaan palkattua kodeissa tapahtuvaa työtä erotuksena palkattomasta kotityöstä. Kotitaloustyö voidaan ymmärtää myös laajemmin osana niin kutsuttua uusintavaa työtä (*reproductive labour*), sillä se ylläpitää elämää ja elämän ehtoja (Kofman ja Raghuram 2015; Näre 2012; Näre ja Wide 2022).

Kotitaloustyöntekijöitä arvioidaan olevan maailmassa vähintään 67 miljoonaa, joista naisia on 80 % ja siirtolaisia 17 %. Näistä 50 miljoonan arvioidaan työskentelevän epävirallisesti, eli heidän työsuhteensa eivät ole sosiaaliturvan, kansallisen työläinsäädännön, tuloverotuksen tai työsuhte-etuuksien piirissä (ILO 2015). Vaikka kotitaloustyö on globaalissa mittakaavassa merkittävä ala, on näkymättömyys sen yksi ominaispiirre. Näkymättömyys juontuu siitä, että historiallisesti kotitaloustyötä ei välttämättä ajatella ”oikeaksi työksi”, vaan se vertautuu naisten palkatta tekemään kotityöhön, jolloin kotia ei ajatella työpaikaksi eikä työnantajaa oikeaksi työnantajaksi. Muun muassa tämän vuoksi kotitaloustyöntekijöiden järjestäytyminen ammattiliittoihin ja varsinkin työnantajien järjestäytyminen on monissa maissa ollut pitkään olematonta. Kansainvälinen kotitaloustyöntekijöiden kattojärjestö perustettiin vasta vuonna 2013 (Hobden 2015). Järjestäytymistä ja työoikeuksien edistymistä on monissa maissa osaltaan vauhdittanut kotitaloustyöntekijöitä koskeva kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimus, joka hyväksyttiin vuonna 2011 (Boris ja Fish 2014; Marchetti ym. 2021). Yleissopimus astui voimaan Suomessa vuonna 2016.

Kotitalouksissa työskentelevät siivoojat sekä vanhusten, lasten ja vammaisten henkilöiden parissa toimivat hoivatyöntekijät ovat valtaosin naisia sekä usein ulkomaalaistaustaisia ja matalasti koulutettuja. Hoivan ja siivoustyön siirtyminen koteihin synnyttää usein globaaleja liikkuvuuksia kotitaloustyön

perässä, myös Suomeen ja muihin Pohjoismaihin (Isaksen 2010; Kofman ja Raghuram 2015; Näre ja Wide 2019). Vaikka aihetta on kansainvälisesti tutkittu paljon, Suomessa kotitaloustyöstä ja sitä tekevästä henkilöstä on hyvin vähän tietoa.

Kotitaloustyöhön liittyy moninaisia eriarvoisuuden muotoja, jotka heijastuvat alan ja sen työntekijöiden yhteiskunnallisessa asemassa. Yhteiskunnalliset rakenteet, työn arvostus sekä poliittinen päätöksenteko muokkaavat kotitaloustyön käytäntöjä ja työn ehtoja (Näre 2016; Jokela 2019). Tästä yhtenä esimerkkinä on yhä suosittumpi kotitalousvähennys, josta hyötyy erityisesti keskiluokka ja joka edesauttaa osaltaan työntekijöiden suoraa palkkaamista kotiin.

Tässä artikkelissa tarkastelemme kotitaloustyötä tekevien työntekijöiden asemaa Suomessa. Tutkimme, minkälaisena kotitaloustyö näyttäytyy Suomessa kansainvälisesti verrattuna ja millaisia moninaisen eriarvoisuuden muotoja palkattuun kotitaloustyöhön liittyy, erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden näkökulmasta. Ilmiön taustoittamisessa hyödynnämme Tilastokeskuksen työvoimatilastoja ja Verohallinnon tietoja kotitalousvähennyksistä. Empiirinen osuus pohjautuu Suomessa kotitaloustyöntekijöitä palkkaavien työnantajien ja ulkomaalaisten kotitaloustyötä tekevien työntekijöiden haastatteluihin. Tarkastelemme kotitaloustyöntekijöiden asemaa kolmesta näkökulmasta. Tutkimme, miten työsuhteet ja työn luonne vaikuttavat kotitaloustyöntekijöiden asemaan, ja tarkastelemme, miten Euroopan unionin (EU) ulkopuolelta tulevien työntekijöiden oikeudellinen asema vaikuttaa tähän.

Suomessa kotitaloustyö muodostuu pääosin yritysten ja yksityisyrittäjien tarjoamista palveluista, mutta osa kotitalouksista palkkaa työntekijöitä suoraan työsuhteeseen. Tällaisia ovat esimerkiksi henkilökohtaiset avustajat, joiden joukossa on yhä enemmän ulkomaalaistaustaisia, mukaan lukien entisiä turvapaikanhakijoita ja maahanmuuttajia, myös miehiä. Tutkimuskirjallisuudessa taskurahalla hoiva- ja kotitaloustyötä tekevät au pairit liitetään usein osaksi ilmiötä. Au pairien asema on mielenkiintoinen myös Suomessa, sillä he eivät ole työläinsäädännön tai Maahanmuuttoviraston (Migri) näkökulmasta työntekijöitä eivätkä heihin päde kotitaloustyötä koskevat työehtosopimukset. Au pairien työtä ei siis lasketa työksi, vaan se mielletään ”kulttuuriseksi vaihdoksi”, jolloin heidän tärkeä työpanoksensa jää näkymättömäksi. Tässä artikkelissa

käsittelemme kotitaloustyöntekijöiden ohella myös au pariien asemaa, josta on Suomessa hyvin vähän aikaisempaa tutkimustietoa (kuitenkin Krivonos 2015; Terho 2015).

Koronaepidemian aikana kotitaloustyön tarve on tullut entistä näkyvämmäksi. Rajojen sulkeutuessa monissa maissa poliittisia toimia on kohdennettu takaamaan ulkomaalaisten kotitaloustyöntekijöiden liikkuminen kotitalouksien hoivan saannin turvaamiseksi (Crețan ja Light 2020; Ruxandra 2020). Silti työntekijöiden omat oikeudet usein unohtuvat (Näre ja Wide 2020; Marchetti ja Mesiäislehto, tulossa). Kotitaloustyö tarjoaa monille naisille mahdollisuuden itsenäiseen elämään ja kokemuksen ulkomailla. Toisaalta riski hyväksikäyttöön voi olla suuri etenkin niille, jotka tulevat EU:n ulkopuolelta ja tekevät työtä EU:ssa työluvan varassa.

Kotitaloustyön poliittinen talous ja eriarvoisuus

Poliittisen talouden tutkimus on usein keskittynyt vallan, valtioiden ja tuotannon suhteiden järjestäytymisen analyysiin. Tätä traditiota on aiemmin kritisoitu vallitsevasta hiljaisuudesta liittyen kotitalouksiin ja uusintavaan työhön (ks. mm. Prügl 2011; Elomäki ja Ylöstalo 2021). On havaittu, että poliittisen talouden tutkimuksessa kotitaloudet ja uusintava työ on pitkälti sijoitettu irralleen tuotannon sosiaalisista suhteista (LeBaron 2010, 890). Feministinen poliittisen talouden tutkimus on tuonut tähän traditioon uuden näkökulman painottamalla uusintavan työn ja kotitalouksien merkityksiä talouden kannalta (Bakker ja Gill 2003). Feministinen tutkimus analysoi uusintavan työn ja taloudellisen tuotannon keskinäistä riippuvuussuhdetta ja korostaa, että sekä tuotannolliset että arjen uusintavan työn aktiviteetit muodostavat globaalin kapitalismin aineellisen perustan. Lisäksi feministinen tutkimus tunnistaa, että globaalin talouden valtasuhteet ja rakenteet ovat sukupuolittuneita ja rodullistettuja, eli ihmisten lähtökohdat osallistua taloudelliseen toimintaan eivät ole tasa-arvoiset. Uusliberaali järjestys, joka ensisijaistaa pääoman jatkuvuuden, vaikuttaa oleellisesti ihmisen arkielämään, myös kotitalouksiin ja sosiaaliseen uusintamiseen (Bakker ja Gill 2003; LeBaron 2010). Vaikka uusintavalla työllä viitataan usein palkattomaan hoiva- ja kotityöhön, voi käsitettä tulkita myös laajemmin niin, että se sisältää palkatun kotitaloustyön (ks. esim. Glenn

1992). Seuraavaksi tarkastelemme kotitaloustyön poliittisen talouteen liittyvää empiiristä tutkimusta.

Kansainvälisesti kotitaloustyö on yksi nopeimmin kasvavista toimialoista. Vuonna 2014 kotitaloustyön arvioitiin kasvavan toiseksi nopeimmin Euroopassa IT-alan jälkeen (Farvaque 2015, 4). Kotitaloustyön yleistymistä 2000-luvulla on kirjallisuudessa yleensä selitetty globaaleilla alan kysyntään ja tarjontaan liittyvillä ilmiöillä (Milkman ym. 1998; Lister ym. 2007; Lutz 2008; Estévez-Abe ja Hobson 2015). Kotitaloustyön kasvun taustalla on nähtävissä niin demografisia, väestön ikääntymiseen liittyviä kuin kulttuurisia syitä. Väestön ikääntyminen ja perherakenteiden muutokset kasvattavat hoivavajetta erityisesti vanhustenhoidossa, ja monissa maissa tähän vajeeseen vastaavat kotitaloustyöntekijät (Eurofound 2013). Kysyntää kasvattaa monissa maissa myös julkisten hoivapalveluiden riittämättömät resurssit ja myös se, että kotona tapahtuvaa hoivaa pidetään laitoshoidon mielekkäämpänä ratkaisuna (Bettio ym. 2006; Shutes ja Chiatti 2012). Ihmisten liikkuvuus globaalista etelästä pohjoiseen sekä alueiden sisällä lisää myös työvoiman tarjontaa. Esimerkiksi vuonna 2021 Italiassa rekisteröityneistä kotitaloustyöntekijöistä, joita on lähes miljoona (920 722), ulkomaalaistaustaisia on noin 70 % (INPS 2021). Luvusta puuttuvat toki epävirallisesti kodeissa työskentelevät, joista suuri osa on ulkomaalaistaustaisia.

Hoivaan liittyvät kulttuuriset arvostukset näkyvät perhekeskeisissä hyvinvointivaltioissa siinä, että hoivan ajatellaan kuuluvan kodin – ei instituutioiden piiriin (Näre 2009; Zechner 2007). Vastaavasti sukupuolinormien jäykkyyden vuoksi naisten lisääntynyt työssäkäynti ei ole näkynyt miesten kasvavana hoivavastuuna. Myös Pohjoismaitten hyvinvointivaltioissa naiset kantavat edelleen suuremman vastuun hoivatyöstä (Karsio ym. 2020).

Väestörakenteeseen ja työvoiman liikkuvuuteen liittyvien tekijöiden lisäksi myös politiikkatoimilla on vaikutusta siihen, kuinka suuri kotitaloustyö on toimialana ja minkälaiseksi ala muokkaantuu nykypäivän yhteiskunnassa (Näre 2016; Carbonnier ja Morel 2015; Hellgren 2015; Jokela 2017). Taustalla on myös poliittinen talous eli valtioiden pyrkimykset taloudellisten kannustimien, kuten verotuksen – erityisesti kotitalousvähenhennyksen – ja suorien tulonsiirtojen, esimerkiksi hoivaseteleiden ja erilaisten hoivatukien, avulla luoda yksityistä kotitalouspalvelusektoria (Carbonnier ja Morel 2015; Näre ja Wide 2019). Aiemman kirjallisuuden (Bettio ym. 2006; Williams ja Gavanas

2008; Williams 2012; Näre 2009) perusteella voidaan sanoa, että sukupuolten tasa-arvon (naisten työssäkäynti ja sukupuolten välinen segregaatio työmarkkinoilla), työn (epävirallisen työn yleisyys ja työmarkkinoiden säätelyn taso), hoivan (kuka vastaa hoivasta ja miten hoiva on järjestetty) sekä maahanmuuton (ulkomaisen työvoiman tarjonta ja työperäiseen maahanmuuttoon liittyvät ohjelmat) regiimit eli institutionaaliset tekijät yhdessä vaikuttavat siihen, minkälaiset kotitaloustyön markkinat ovat ja minkälainen alalla työskentelevien asema on. Samalla nämä eri regiimit myös vahvistavat tai vähentävät kotitaloustyöhön liittyviä eriarvoisuuden muotoja.

EU:ssa on 1990-luvun lopusta lähtien pyritty kehittämään kotitalouspalvelusektoria sekä vastauksena naisten lisääntyneeseen työssäkäyntiin ja sen jättämään ”hoivavajeeseen” että keinona luoda uutta virallista työtä epävirallisen työn sijaan (Cancedda 2001; European Commission 1999). Kotitalouspalvelusektorin kehittäminen kotiin yksityisesti ostettavia palveluita subventoimalla julkisten hyvinvointipalveluiden sijaan myötäilee keskieuropalaisia konservatiivisia ja eteläeurooppalaisia hyvinvointivaltiomalleja. Kuitenkin myös Pohjoismaissa uusliberaalin talouskurin nimissä julkisen sektorin osuutta ja vastuuta hoivasta on pyritty vähentämään. Tämän johdosta hoivaa on pyritty siirtämään instituutioista enenevässä määrin koteihin (Hoppania ym. 2016; Tronto 2017).

Kotitaloustyösektorin kehittämistä on perusteltu myös keskiluokkaisten kotitalouksien perheen ja työn yhteensovittamisen helpottamisella ja Pohjoismaissa erityisesti sukupuolten välisen tasa-arvon lisäämisellä (Gullikstad ym. 2016). On ajateltu, että ala tarjoaa työmahdollisuuksia erityisesti matalasti koulutetuille ja ulkomaalaistaustaisille naisille. Yksityisen kotitaloussektorin kasvattamisen perustelu tasa-arvolla on tarkoituksenhakuista, sillä työnantajan kotitalouden kasvanut tasa-arvo perustuu moninaisesti hierarkioihin ja usein globaaliin epätasa-arvoon.

Kotitalouspalveluiden kehittyminen Euroopassa on siis erilaisten regiimien yhteisvaikutuksen tulosta (Carbonnier ja Morel 2015). Kotitalouspalveluihin liittyvää poliittista taloutta pohdittaessa on kysyttävä, kohdistetaanko toimia työntekijöihin vai palveluja tai työtä ostaviin kotitalouksiin. Tuetaanko yritysten perustamista vai perinteisempää kotiapulaismallia? Työntekijöihin kohdistetuista toimista yksi esimerkki on saksalainen minijob-ohjelma, jossa yrityksen tai kotitalouden palkkaama työntekijä voi tienata 450 euroa kuussa maksamatta työntekijän sivukuluja ja menettämättä oikeuttaan sosiaaliturvaan.

Ohjelmaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että suurin osa sen piirissä työskentelevistä kotitaloustyöntekijöistä on saksalaisia ja vain murto-osa maahanmuuttajia. Ohjelma ei tavoitteistaan huolimatta ole onnistunut vähentämään epävirallisen työn määrää. (Shire 2015.) Kotitalouksiin kohdistetuista toimista yleisimpiä ovat palvelusetelit ja Suomessakin käytössä oleva kotitalousvähennys, jossa kotitaloudet voivat vähentää osan kotitaloustyöhön kuluttamistaan palveluista tai palkoista henkilökohtaisessa verotuksessaan. Maiden välillä on kuitenkin eroja siinä, mihin tarkoitukseen ja minkälaiseen työhön kotitalousvähennystä voi käyttää. Suomessa kotitalousvähennystä on työntekijän näkökulmasta perusteltu sillä, että työntekijä saatetaan virallisen työn piiriin (Näre 2016), mutta varsinaista tutkimusnäyttöä kotitalousvähennyksen vaikutuksista epävirallisen työvoiman käyttöön ei ole. Kotitalousvähennys onkin ymmärrettävä osana laajempaa uusliberalistista yhteiskuntapolitiikan käännettä, johon liittyy hoivan epävirallistaminen ja hoivavastuun siirtäminen julkisista palveluista yksilöiden ja perheiden vastuulle (Mankki 2012; ks. myös Hoppania ym. 2016; Julkunen 2006). Hoivan epävirallistaminen ja yksilöllistaminen lisää yhteiskunnallista ja sukupuolten välistä eriarvoisuutta monin tavoin. Ensinnäkin, koska uusintava työ on yhä naisten vastuulla, varakkaimmissa kotitalouksissa hoivavastuu on mahdollista ulkoistaa ostamalla palveluita kotiin, kun taas köyhemmissä kotitalouksissa hoivavastuu vaikuttaa naisten työssäkäyntiin, hyvinvointiin, terveyteen ja tulokertymään eläkeiässä (Karsio ym. 2020). Toiseksi maahanmuuttajien tekemään kotitaloustyöhön sisältyy moninaista eriarvoisuutta, joka kumpuaa työn luonteesta, työsuhteesta ja ulkomaalaisen työntekijän oikeudellisesta asemasta.

Kotitaloustyö tilastoissa

Kotitaloustyöntekijäksi määritellään yleensä kotitalous- ja hoivatyötä suorittava henkilö, joka työskentelee yksityishenkilön kotitaloudessa (ILO 2013). Kotitaloustyöntekijän työtehtäviin voi kuulua esimerkiksi siivoaminen ja ruoanlaitto sekä lasten, iäkkäiden tai toimintarajoitteisten henkilöiden hoiva. Kotitaloustyöhön voidaan sisällyttää tiukasti vain hoivaan ja sosiaaliseen uusintamiseen liittyvät tehtävät tai yleisesti kaikki kotitaloudessa tehtävä työ, myös ulkotyöt. Kotitaloustyöntekijöiden asemaa tarkastelevissa tutkimuksissa

kotitaloustyön määritelmä on perinteisesti rajattu työsuhteen mukaan, jolloin kotitaloustyöntekijöiksi katsotaan suoraan kotitalouden palkkaamat henkilöt (esim. Anderson 2000; Parreñas 2000). Laajempi määritelmä kattaa myös kotitalouksille koti- ja hoivapalveluita tarjoavat yrittäjät ja yritysten työntekijät (ks. esim. Carbonnier ja Morel 2015). Koska määritelmiä on monia, kotitaloustyöntekijöiden määrä riippuu paljon siitä, miten kotitaloustyö käsitetään.

Kansainvälisesti verrattuna Suomessa harva työntekijä työskentelee suoraan kotitalouden palkkaamana. Esimerkiksi Italiassa on kotitaloustyöntekijöitä virallisten tilastojen mukaan lähes miljoona (INPS 2021) ja Espanjassa yli 500 000 (INE 2022). Näissä maissa kotitaloudet palkkaavat yleensä erityisesti maahanmuuttajataustaisia naisia siivous- ja vanhustenhoitotehtäviin. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston TOL 2008 -toimialaluokituksen mukaan vuonna 2019 Suomessa kotitaloudet toimivat 8 403 henkilön työnantajina (ks. taulukko 1), mikä on noin puoli prosenttia kaikista työssäkävivistä työntekijöistä. Taulukon 1 työntekijät luokitellaan toimialaan 97, jonka nimike on ”Kotitalouksien toiminta kotitaloustyöntekijöiden työnantajina”. Kotitalouksien palkkaamien henkilöiden yleisimmät ammattinimikkeet olivat henkilökohtainen avustaja tai omaishoitaja, kotityöpalvelutyöntekijä, perhepäivähoitaja, kotiapulainen ja -siivooja.

TAULUKKO 1. KOTITALOUKSIEN PALKKAAMIEN KOTITALOUSTYÖNTEKIJÖIDEN LUKUMÄÄRÄ JA OSUUS (%) AMMATIN MUKAAN VUONNA 2019 (TILASTOKESKUS 2019).

Ammatti	Määrä	%
Henkilökohtaiset avustajat, omaishoitajat ym.	6171	73
Ammatti tuntematon	731	9
Kotityöpalvelutyöntekijät	405	5
Perhepäivähoitajat	231	3
Kotiapulaiset ja -siivoojat	151	2
Kirvesmiehet ja rakennuspuusepät	150	2
Talonrakentajat	116	1
Muut	448	5
Yhteensä	8403	100

Toimialan lisäksi kotitaloustyöntekijöitä voidaan tarkastella myös ammattiryhmän mukaan, jolloin kotitaloustyöntekijäksi lasketaan kotitalouksien suoraan palkkaamien henkilöiden lisäksi kotitalouksissa työskentelevät yksityisten yritysten ja kuntien työntekijät. Näistä kolmen suurimman ammattiryhmän yleisyys on esitetty taulukossa 2. Kodinhoitajina ja henkilökohtaisina avustajina työskentelevät ovat Suomessa usein kuntatyöntekijöitä, mutta he voivat olla myös yksityishenkilön tai kotitalouden itse palkkaamia. Kaikkien ammattiryhmien keskuudessa työntekijöiden määrä on kasvanut vuodesta 2010 vuoteen 2019. Kotitaloustyötä koskevissa aiemmissa tutkimuksissa painotetaan usein, että työhön liittyvät eriarvoisuuden muodot näyttäytyvät erilaisina yrityksissä tai julkisella sektorilla työskentelevillä verrattuna kotitalouksien palkkaamiin henkilöihin. Vaikka työehtoihin ja -oloihin liittyvät ongelmat ovat osittain samoja, esimerkiksi palkkataso ja työaika, kuntien ja yritysten työntekijöiden työehtojen toteutumista on helpompi valvoa kuin niiden, joiden työnantajana on yksityinen kotitalous. Suomessa kodeissa tapahtuvaan kotitaloustyöhön kohdistettiin valvontaa ensimmäisen kerran vasta vuonna 2021. Valvonnassa kävi ilmi, että kotitaloudet eivät aina edes olleet tietoisia kaikista velvollisuuksistaan työnantajina (Työsuojeluhallinto 2022). 30 työnantajaan ja 16 siivousrinkiin kohdistetuissa työsuojelutarkastuksissa ilmeni, että erityisesti työaikakirjanpito oli usein puutteellista. Ylitöiden määrää oli vaikea arvioida, eikä sitä välttämättä ollut korvattu kokonaan tai lainkaan (emt.).

Kansainvälisesti muiden matalapalkka-alojen tavoin kotitaloustyölle on tyypillistä, että työntekijät ovat ulkomaalaistaustaisia. Esimerkiksi Italiassa yli 60 %:a ja Espanjassa 70 %:a kotitalouksien palkkaamista kotitaloustyöntekijöistä on tilastojen mukaan maahan muuttaneita (Jokela 2019). Todellisuudessa osuus on jopa suurempi. Työssäkäyntitilaston mukaan vuonna 2010 Suomessa kotitalouksissa työskenteleviin ammattiryhmiin kuuluvista 3 % eli 686 henkilöä oli ulkomaalaistaustaisia. Vuonna 2019 ulkomaalaisten osuus oli jo 9 % eli 3 606 henkilöä. Suurin osa ulkomaalaisista kotitaloustyöntekijöistä työskentelee kodinhoitajina. Yleisimmät taustamaat ovat entinen Neuvostoliitto, Viro, Somalia ja Filippiinit. (Tilastokeskus 2019.)

TAULUKKO 2. KOTITALOUKSISSA JA KUNTIEN PALVELUKSESSA TYÖSKENTELEVIEN HENKILÖIDEN MÄÄRÄ AMMATTIRYHMITÄIN VUOSINA 2010 JA 2019 (TILASTOKESKUS 2019).

Ammatti	2010	2019
Kodinhoitajat (kotipalvelutoiminta)	17261	41085
Yksityiskotien taloudenhoitajat	511	604
Kotiapulaiset ja -siivoajat	79	724
Yhteensä	23904	42413

Kotitaloustyön yleisyyttä voidaan tarkastella myös yritysten toimialan kautta. Tilastokeskuksen toimipaikkalaskurin mukaan vuonna 2022 Suomessa on yhteensä 1353 kotipalveluja eli kodinhoitoapua tarjoavaa yritystä. Näistä 1111 yritystä tarjoaa palveluja ikääntyneille ja vammaisille ja 242 muille kohderyhmille (Tilastokeskus 2022). Jälkimmäisten yritysten työhön luokitellaan tilastokuvauksen mukaan ”lasten hoitoon ja muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista ja niissä avustamista sekä perheiden arjen tukemista”. Suurin osa (78 %) kotipalveluja tarjoavista yrityksistä työllistää alle viisi henkeä. Kotipalvelun ohella kotitaloustyön piiriin voidaan laskea myös kotitalouksille siivouspalveluja tarjoavat yritykset. Vuonna 2022 kiinteistöjen siivousta harjoittavia yrityksiä on 4308, joista noin kolme neljästä työllistää alle viisi henkeä (Tilastokeskus 2022). Näistä ei kuitenkaan voi suoraan päätellä kotitalouksissa tapahtuvaa yritystoimintaa, sillä sitä ei ole erikseen ilmoitettu.

Kotitaloustyötä harjoittavien työntekijöiden ja yritysten lisäksi kotitalouksissa työskentelee au pareja, joita ei Suomessa kuitenkaan luokitella työntekijöiksi. Au pair on Suomessa 18–30-vuotias henkilö, joka tekee viikossa enintään 25 tuntia kotitöitä, esimerkiksi siivoamista ja lasten hoitoa. Au pariin todellisen määrän selvittäminen on vaikeaa. Vuodesta 2015 vuoden 2021 lokakuuhun mennessä 458 henkilölle oli myönnetty oleskelulupa au pair -statuksen perusteella (Migri 2021a). Valtaosa Suomessa työskentelevistä au pareista on kotoisin muista EU-maista. Aineistosta kuitenkin selviää, että työnantajat suosivat au pareja EU-maista oleskelulupahakemusten hankaluuden takia (ks. myös Cox ja Busch 2018). Vaikka EU-kansalaisten tulee rekisteröityä Suomessa, Maahanmuuttovirasto sekä Digi- ja väestötietovirasto

eivät pidä tilastoa au paireista. Täten on mahdotonta arvioida, kuinka monta au pairia työskentelee Suomessa.

Työntekijöiden ja yritysten lisäksi kotitaloustyötä voidaan tarkastella myös kotitalouspalveluja ostavien kotitalouksien näkökulmasta. Kotitaloustyöntekijän palkkaamiseen tai palvelun ostamiseen sai vuoteen 2021 asti Suomessa kotitalousvähennyksen, joka on 15 %:a työntekijän palkasta, jos kotitalous toimii työnantajana, tai 40 %:a ostetusta palvelusta eli työn osuudesta (Verohallinto 2022). Vuodesta 2022 lähtien kotitalouksissa tapahtuvaa kotitalous- ja hoivatyötä pyritään lisäämään nostamalla kotitalousvähennys 60 %:iin, kun palveluja ostetaan yrityksiltä, ja 30 %:iin, kun kyseessä on työntekijän palkkaaminen (Verohallinto 2022). Kotitalousvähennyksen piirissä olevan kolmannen työn lajin eli kunnossapidon ja perusparannuksen vähennysprosentit pysyvät samoina kuin vuonna 2021. Myös au pairille maksettu taskuraha ja työnantajamaksut lasketaan kotitalous- ja hoivatyöksi, eli ne ovat vähennyskelpoisia kotitalouden verotuksessa.

Vuonna 2019 kotitalousvähennystä sai noin 459 000 henkilöä. Vähennyksistä 78 %:a kohdistui kunnossapitoon tai perusparannukseen, 19 %:a kotitaloustyöhön ja 3 %:a hoiva- ja hoitotyöhön. Työntekijän suoraan palkkaaminen on kotitalousvähennyksen piirissä harvinaista: vähennystä käytti palkkoihin vain alle 3 %:a vähennystä käyttäneistä henkilöistä. Valtaosa kotitalousvähennyksistä haetaan työn osuuteen eli yrityksiltä tai yrittäjiltä ostettuihin palveluihin. Monissa muissa Euroopan maissa kotitaloustyöhön liittyvät ohjelmat ovat kannustaneet kotitalouksia työnantajiksi subventoimalla työntekijöiden palkkaamista (Jokela 2017). Suomessa kotitalousvähennysjärjestelmä kannustaa kotitalouksia palvelujen ostamiseen yrityksiltä, sillä työntekijän palkkaamiseen kohdistettu vähennys on merkittävästi palvelun ostoa pienempi.

Verohallinnon tietojen mukaan noin kolmannes kotitaloustyöhön ja kaksi kolmesta hoiva- ja hoitotyöhön kotitalousvähennystä käyttäneistä olivat yli 65-vuotiaita. Hyvätuloiset käyttävät kotitalousvähennystä pienituloisia useammin kunnossapito- ja perusparannustöihin sekä kotitaloustöihin. Hoiva- ja hoitotyötä ostavien joukossa on enemmän pienituloisia. Tämä johtuu siitä, että hoiva- ja hoitotyön ostajista, joita on kokonaisuudessaan noin 14 000 henkilöä, noin 70 %:a on eläkeläisiä (Verohallinto 2022; Lith 2020).

Koska kotitaloustyötä on vaikea tilastoida, on siihen liittyvän eriarvoisuuden tutkiminen määrällisillä aineistoilla haastavaa. Osa työstä on epävirallista eli teetetään pimeänä, minkä vuoksi se ei välttämättä näy tilastoissa. Erään kyselyn mukaan joka kymmenes suomalainen on teettänyt töitä pimeästi (T-Media 2017), mutta arvioita pimeän työn osuudesta erityisesti kotitaloustyön osalta ei ole saatavilla. Toinen tilastoinnin ongelma on, että Suomessa suuri osa toisen kotona siivoojina työskentelevistä on yrittäjiä tai yritysten palveluksessa työskenteleviä henkilöitä, joita ei toimiala- tai ammattiluokituksessa eroteta muiden kiinteistöjen siivoojista.

Aineisto ja menetelmät

Artikkelin laadullinen aineisto kerättiin Suomessa osana kahta eri tutkimushanketta. Lena Näre haastatteli Helsingissä työskenteleviä flippiiniläisiä siivoojia. Haastattelut tehtiin englanniksi. Valtaosa siivoojista työskenteli yksityisissä kodeissa, ja osa yhdisti kotisiivouksen ja toimistosiiuouksen (N = 12). Siivoojista yhdeksän oli naisia ja kolme miehiä. Haastattelut kuuluivat laajempaan hankkeeseen, jossa tutkittiin maahanmuuttajatyöntekijöitä yksityistyvissä kotitalous- ja hoivatyössä vuosina 2011–2013. Hankkeen fokuksessa oli kodeissa tehty hoiva- ja kotitaloustyö, työolot sekä maahanmuuttajuus, joten haastateltavilta kysyttiin maahanmuutto- ja oleskelulupaprosesseista, työsuhteesta sekä ammattiliittoon kuulumisesta.

Elisabeth Wide haastatteli väitöskirjatutkimuksessaan maahanmuuttajataustaisia lastenhoitajia, kotitaloustyöntekijöitä ja au paireja (N = 35) sekä suomalaisia työnantajia (N = 29), jotka palkkasivat maahanmuuttajataustaisia lastenhoitajia, au paireja ja/tai kotitaloustyöntekijöitä vuosina 2016–2021. Palkatut työntekijät olivat muuttaneet Suomeen töihin eri Aasian, Euroopan, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maista. Au paireista valtaosa oli Euroopasta, mutta kaksi oli muuttanut Suomeen Pohjois-Amerikasta. Lastenhoitajista ja au paireista 34 oli naisia ja 1 oli mies. Työnantajat olivat syntyneet Suomessa, ja heistä 29 oli naisia ja 6 miehiä. Aineiston haastattelut tehtiin englanniksi, suomeksi, ruotsiksi ja espanjaksi.

Kummassakin haastattelututkimuksessa haastateltavia pyydettiin allekirjoittamaan tutkimukseen osallistumisen suostumuslomake. Osallistujille kerrottiin

tutkimusten tavoitteista. Heille kerrottiin myös, että he voivat halutessaan vetäytyä tutkimuksesta milloin tahansa. Kaikki artikkelissa mainitut haastateltavien nimet ovat pseudonyymejä. Työntekijöiden haastatteluihin kysyttiin työsuhteesta, työtehtävistä, suhteesta työnantajaan sekä maahanmuutto- ja oleskelulupaprosessista. Työnantajilta puolestaan kysyttiin hoiva- ja kotitaloustyön järjestämisestä, syistä hoiva- ja kotitaloustyön ulkoistamiselle, työnantajien omasta palkkatyöstä sekä palkkatun kotitaloustyöntekijän työsuhteesta.

Tutkimusaineisto koodattiin Atlas.ti-ohjelman avulla ja analysoitiin laadullista sisällönanalyysiä soveltamalla. Laadullinen sisällönanalyysi on erityisen sopiva havainnollistamaan monimutkaisia merkityksen muodostumisen prosesseja ja sosiaaliseen elämään liittyviä ilmiöitä (Leavy ja Harris 2019, 137). Sisällönanalyysissä Näre ja Wide analysoivat omat aineistonsa induktiivisesti erikseen luomalla koodit aineiston lukemisen ja tulkinnan jälkeen. Koodaamisen jälkeen keskustelimme yhdessä, mitkä aineistoista löytyvät kotitaloustyöntekijöiden asemaan liittyvät teemat avaavat näkökulmaa kotitaloustyön poliittiseen talouteen. Näin päädyimme keskittymään teemoihin, jotka esiintyivät vahvasti kummassakin aineistossa. Näitä teemoja ovat: työolot ja työn arjen järjestäminen, työsuhde sekä oleskelulupien käytännöt. On syytä korostaa, että haastattelut olivat puolistrukturoituja ja haastateltavavetoisia. Haastateltavat siis valitsivat, mistä asioista he halusivat puhua ja kuinka laajalti.

Kotitaloustyöntekijöiden asema ja eriarvoisuuden muodot

Yleisesti voidaan sanoa, että lainsäädännön näkökulmasta kotitaloustyöntekijöiden asema on Suomessa verrattain hyvä. Ensiksi, vaikka Suomessa ei ole varsinaista kotitaloustyötä koskevaa työehtosopimusta, kotitaloustyöntekijöiden kohdalla noudatetaan yleensä työstä riippuen kyseisen alan työehtosopimusta, esimerkiksi yksityisten alojen työehtosopimusta (ks. JHL 2021). Toiseksi oikeus sosiaaliturvaan määräytyy sen mukaan, kuinka pitkään henkilö aikoo olla Suomessa, mistä maasta hän on kotoisin ja miksi hän on Suomessa. Vakinaisesti Suomessa asuvat kuuluvat yleensä Suomen sosiaaliturvan piiriin, kun taas tilapäisesti maassa oleskelevat eivät. EU-kansalaiset kuuluvat lähtökohtaisesti oman maansa sosiaaliturvan piiriin. (Kela 2021.) Käytännössä tilapäisen oleskelun määrittelyyn liittyy kuitenkin satunnaisuutta,

joka juontuu vaihtelevista ja osin subjektiivista arviointia edellyttävistä rekisteröintikäytännöistä (ks. Alastalo ym. 2016).

Keskeisin eriarvoisuutta aiheuttava tekijä ulkomaalaisten työntekijöiden näkökulmasta on ulkomaalaislain edellyttämä työlupa, jota toisen EU-maan kansalainen ei tarvitse ja josta EU:n ulkopuolelta tuleva henkilö on riippuvainen. EU-maiden ulkopuolelta tulevien työntekijöiden on täytettävä työperäisen oleskeluluvan kriteerit ja ylitettävä työvoiman saatavuusharkintaan liittyvät rajoitteet. Saatavuusharkintaa sovelletaan tavallisesti EU-maiden ulkopuolelta tulevien hakijoiden työperäisiin oleskelulupahakemuksiin. Tämä tarkoittaa, että Suomen työ- ja elinkeinotoimisto selvittää, jos työpaikkaan on mahdollista palkata jo Suomessa asuva työtön työntekijä. Tällöin ulkomaiselle työnhakijalle ei myönnetä työlupaa (tutkimusta saatavuusharkinnan vaikutuksista ulkomaalaisen työvoiman muodostumiseen ks. mm. Könönen ja Himanen 2019; Himanen ja Könönen 2010).

Yksityisesti palkattu kotitaloustyö muodostaa kuitenkin poikkeuksen. Muun muassa Uudenmaan elineino-, liikenne ja ympäristökeskus on vuodesta 2015 alkaen jättänyt kotitaloustyön saatavuusharkinnan ulkopuolelle, sillä paikallisten työntekijöiden löytäminen tälle alalle katsotaan yhä vaikeammaksi. Tällä tavoin työmarkkinapolitiikka vaikuttaa maahanmuuttajatyön muotoutumiseen: maahanmuuttajia ohjataan kotitalousalalle, sillä heidän on helpompi saada alalta oleskelulupa (Wide, tulossa). Kotitaloustyön poliittinen talous muovaa näin maahanmuuttoa, ja maahanmuutto on kytköksessä poliittiseen talouteen, kun siirtolaisten työvoimaa ohjataan korvaamaan paikallisen työvoiman puutetta (emt.). Lisäksi EU-maiden ulkopuolelta tulevien perheellisten työntekijöiden tulee täyttää tiukat toimeentulorajat, mikäli he haluavat sponsoroida puolisonsa tai lapsensa Suomeen.

Seuraavaksi tarkastelemme laadullisen aineiston perusteella EU:n ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien asemaa ja kotitaloustyöhön liittyvää eriarvoisuutta kolmesta näkökulmasta, työsuhteen, työn luonteen sekä oikeudellisen aseman kautta. Näistä kaksi ensimmäistä eriarvoisuuden muotoa ovat ominaisia erityisesti kotitaloustyölle, kun taas oikeudelliseen asemaan liittyvä eriarvoisuus kuvastaa laajemmin matalapalkka-aloilla työskentelevien EU:n ulkopuolelta tulevien työntekijöiden tilannetta. Oikeudelliseen asemaan liittyvä eriarvoisuus näyttäytyy työn luonteesta johtuen erityisen selkeästi kotitaloustyössä. Kotitaloustyössä on vaikea saavuttaa palkkatasoa, joka mahdollistaisi

perheenyhdistämisen. Alhainen palkkataso johtuu muun muassa siitä, että yksityisillä kotitalouksilla on usein rajallinen vara palkankorotuksiin ja ulkomaisen työntekijän neuvotteluasema on heikko. Lisäksi alhaisen palkkatason vuoksi ulkomaalaistaustaisella työntekijällä on oltava useita työpaikkoja, mutta niiden väliset siirtymät eivät useinkaan kuulu korvattuun työaikaan.

Työsuhteeseen liittyvä eriarvoisuus

Kotitaloustyön ominaispiirre on työnantajan ja työntekijän välisen suhteen henkilökohtaisuus. Henkilökohtaisuus saattaa pahimmassa tapauksessa johtaa riippuvuussuhteeseen erityisesti ulkomailta suoraan rekrytoitujen työntekijöiden kohdalla. Ulkomailta rekrytoitu työntekijä ei useinkaan tunne uuden kotimaansa työoloja ja -ehtoja eikä omaa kielitaitoa tai sosiaalisia, työnantajasta riippumattomia verkostoja. Haastatelluilla ulkomailta rekrytoituilla kotitaloustyöntekijöillä olikin hyvin vähän tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta tai oikeuksistaan Suomessa. Heidän perehdytyksensä oli yksittäisten työnantajien hyväntahtoisuuden varassa, eikä työnantajan intressissä välttämättä ole, että työntekijä on tietoinen oikeuksistaan. Haastattelussa tuli esiin, että käytännössä useat työntekijät sovelsivat tietämystään kotimaitensa työoloista ja -ehdoista Suomeen.

Kun Näre kysyi filippiiniläisiltä työntekijöiltä, olivatko he ammattiliiton jäseniä, tyypillinen vastaus oli, etteivät he kuuluneet liittoon, koska Filippiineillä se voisi olla työstä erottamisperuste. Työsuhteeseen liittyvää eriarvoisuutta korostaa kotitaloustyön luonne yksin asiakkaiden kodeissa tehtävänä työnä. Itsenäinen työ heikentää sekä työntekijöiden mahdollisuutta järjestäytyä kollektiivisesti että heidän mahdollisuuttaan saada tietoa työsuhteeseen liittyvistä oikeuksistaan. Tutkimuskirjallisuudessa on myös nostettu esiin, etteivät suomalaiset ammattiliitot välttämättä korrektisti tunnista ulkomaalaisille työntekijöille tärkeitä, esimerkiksi oleskelulupabyrokraatiaan, liittyviä kysymyksiä (Mankki ja Sippola 2021).

Näreen haastattelemat Filippiineiltä suoraan Suomeen rekrytoidut kotisiivoojat kokivat olevansa velkaa työnantajille siitä, että he olivat päässeet Suomeen töihin. Jos työnantaja pyysi työntekijältä ilmaisia palveluksia, esimerkiksi auttamaan työnantajan loma-asunnon remontissa tai pihatöissä, eivät työntekijät kokeneet voivansa kieltäytyä. Vastaavasti mikäli työntekijän

laskelmien mukaiset, tehdyt työtunnit eivät vastanneet palkkakuitissa näkyviä työtunteja, eivät haastateltavat uskaltaneet valittaa, sillä kuten kotitaloustyöntekijä Angelo asian ilmaisi: ”Me olemme flippiiniläisiä, meitä hävettää [valittaa]. Filippiineillä ei ole mahdollista valittaa pomollesi tai muuten hän erottaa sinut.”

Kotisiivoustyössä asiakkaat eli kotitaloudet ovat harvoin työnantajia, vaan työsopimus solmitaan siivousyrityksen kanssa. Asiakkaat ovat kuitenkin suorassa yhteydessä työntekijöihin, ja asiakkaiden vaihtuvat vaatimukset voivat asettaa työntekijän vaikeaan välikäteen, varsinkin jos hänellä on heikko neuvotteluasema, kuten ulkomaalaisilla työntekijöillä on. Esimerkiksi kotisiivooja Agilan asiakas ei tyytynyt siihen, että Agila siivosi omakotitalon, vaan edellytti, että Agila hoitaa samassa ajassa myös puutarhan. Agila ei kokenut voivansa neuvotella asiakkaan kanssa vaan päätyi kuuden kuukauden jälkeen äänestämään jaloillaan eli sanoi itsensä irti siivousfirman palveluksesta (ks. myös Hondagneu-Sotelo 2007). Agilan uusi siivousalan työnantaja ei kuitenkaan pystynyt tarjoamaan riittävästi tunteja kuukaudessa, sillä yksi työnantajan asiakkaista lopetti asiakkuutensa äkillisesti sairastumisensa vuoksi. Agila olikin haastatteluhetkellä äärimmäisen huolissaan siitä, että saisi riittävästi työtunteja säilyttääkseen työlupansa. Myös työnantajahaastatteluissa nousi monesti esille tietoisuus ulkomaalaisten työntekijöiden juridisesti prekaarista asemasta sekä myös valta-asemasta, jossa työnantajat ovat suhteessa työntekijöihin. Widen haastattelema Hanna, suomalainen kotitaloustyöntekijän työnantaja, kuvaili työhaastattelutilannetta painostavaksi hänen huomattessaan, miten Migrin asettamat vaatimukset vaikuttavat ulkomaalaisen kotitaloustyöntekijän tilanteeseen:

Hänellä oli kiire saada tarpeeksi työnantajia, jotta hänelle tulisi tietty määrä tunteja, jotta hänen maassaoloedellytyksensä täyttyisi. Minä kerroin perheestämme ja siitä, miten meillä on yleensä toimittu, ja kysyin lopuksi, että onko hänellä vielä mitään, mitä hän haluaisi kysyä. Sitten hän kysyi vain, että annatko minulle tämän työpaikan.

Riittävien työtuntien määrä kuukaudessa on ulkomaalaisille työntekijöille sekä taloudellinen että oikeudellinen välttämättömyys, kuten seuraavassa alaluvussa avaamme. Tämän lisäksi asetelma luo työntekijän ja työnantajan välille erityislaatuisen suhteen, jossa vaihdon kohteena on työvoiman ja rahan lisäksi

laillinen oikeus oleskella maassa (ks. myös Rigo 2007/2009; Wide, tulossa). Hanna totesi, että vaikka hän olisi halunnut palkata työntekijän samalla tavalla kuin hän palkkaisi syntysuomalaisen työntekijän, oleskelulupavaatimusten luoma epätasa-arvoinen valta-asema hänen ja työntekijän välillä teki palkkauksesta mahdollottoman.

Toisin kuin kotitaloustyöntekijät Suomessa työskentelevät au pairit eivät ole työlainsäädännön piirissä. Heidän ainoa juridinen perustansa on isäntäperheen kanssa laadittu työsopimus, jossa sovitaan yleensä työtehtävistä, työajasta, taskurahan suuruudesta, lomapäivistä ja muista työsuhteeseen liittyvistä seikoista. Sopimusta ei kuitenkaan lain edessä lasketa viralliseksi. Esimerkiksi Verohallinnon laatima selvitys, joka käsitteli ulkomaalaisten alipalkkausta harmaan talouden ilmiönä Suomessa, paljasti, että yhdessä tapauksessa syyte au pairin alipalkkauksesta hylättiin, sillä kyse ei ollut työsuhteisesta työstä (Hautala 2020, 23). Au pairien juridisesti ristiriitainen asema näkyy myös Migrin ja Verohallinnon eriävissä säännöksissä. Migri painottaa, että au pair ei ole työntekijä (Migri 2021c), mutta Verohallinto katsoo, että “kotitalous voi palkata ulkomaisen au pair -työntekijän hoitamaan lapsia ja auttamaan kotitöissä”, sekä ilmoittaa, että au pair -työntekijän saama taskuraha on veronalaista palkkatuloa (Verohallinto 2021). Aikaisempi tutkimus tuo ilmi samantaisia ristiriitaisuuksia ja epäselvyyksiä au pairien asemassa muissa EU-maissa ja painottaa näiden yhteyksiä au pairien kokemaan työperusteiseen hyväksikäyttöön (Anving ja Eldén 2016; Cox ja Busch 2018).

Politiikkatoimet ympäri maailmaa määrittävät au pairien työnteon kulttuuriseksi vaihdoksi tai avuksi – toisin sanoen ei-työksi. Näin au pairien toiminta asetetaan epävirallisen työn piiriin, jossa epäselvyyden takia au pairin pitää jatkuvasti neuvotella asemastaan isäntäperheen kanssa (Stubberud 2015). Samanaikaisesti au pair -tutkimus osoittaa, että erot au pairien ja palkattujen lastenhoitajien työnteossa ovat mielivaltaisia ja sattumanvaraisia (Cox ja Busch 2018). Tämä linkittyy hoiva- ja kotitaloustyön asemaan yksityisissä kodeissa naisten tekemänä palkattomana työnä. Au pairien työ asettuu tähän jatkumoon (emt.). Aineistomme perusteella vaikuttaa myös siltä, että au pair -työssä ilmenee Eurooppaa läpileikkaava länsi–itähierarkia: moni itäeurooppalainen nuori ei hae au pair -työtä viettääkseen välivuotta ulkomailla, vaan jotta saa ansion ja pystyy rakentamaan elämän uudessa maassa. Myös aikaisempi tutkimus vahvistaa tämän havainnon (emt.).

Samanaikaisesti au pairiutta leimaavat perheenjäsenyyteen liittyvät hierarkiat ja moraaliset vaatimukset (Finch 1989). Aineistossa au pariien työnantajat kuvailivat sitä, miten he haluavat au parista perheenjäsenen. Myös au parit toivoivat voivansa kuulua perheeseen. Au pariien asema on täynnä ristiriitoja, ja sitä muokkaavat toisaalta isäntäperheen vaatimukset, perheenjäsenyyden tavoittelu, nuoren aikuisen itsenäistymispyrkimykset sekä työnteko harmaalla alueella (ks. myös Terho 2015). Perheenjäsenyyttä tavoitellaan usein keinona luoda merkityksellisyttä työhön. Pyrkimystä leimaa myös halu kuulua hoivaavaan yhteisöön tasavertaisena jäsenenä eikä pelkästään työntekijänä. Tämä heijastelee hoivatutkimuksen keskeisiä huomioita koskien hoivaa työtä, joka uusintaa ja tuottaa sosiaalisia suhteita (esim. Tronto 1998). Lisäksi voidaan ajatella au pareille maksettavaa taskurahaa perheenjäsenyyttä luovana menetelmänä: taskuraha on jotain, jota maksetaan perheen (isoimmille) lapsille, ei työntekijöille.

Kuitenkin au parit myös kaipasivat ja pyrkivät itsenäisyyteen. Monet Widen haastattelemat au parit kertoivat esimerkiksi viettävänsä mahdollisimman paljon vapaa-ajastaan kodin ulkopuolella. Monet myös arvostivat keskinäistä aikaa yhdessä perheen lasten kanssa, jolloin au pareilla oli mahdollisuus hoivata lapsia tavalla, joka soveltui heidän ajatuksiinsa hyvästä hoivasta.

Käytännössä monet au pair -haastateltavat sijoittivat itsensä perheenjäsenen tai ystävän ja työntekijän välimaastoon. Toisaalta au pariien velvollisuuksiin kuuluu työnteko, tiettyjen työtuntien noudattaminen ja tiettyjen ennalta sovittujen työtehtävien suorittaminen. He olivat usein myös yksin päivittäin vastuussa perheen lapsista monien tuntien ajan. Tämän ”ehdollisen” perheenjäsenyyden vastineeksi he odottivat vastavuoroisuutta, huolenpitoa ja nähdyksi tulemistä isäntäperheeltä.

Klaudia, 25-vuotias au pair Puolasta, kertoi, että hän ei ole ikinä allekirjoittanut työsopimusta, sillä isäntäperheen mukaan hän on pikemminkin perheen ystävä ja pienten lasten isosisko, joka asuu perheen luona. Klaudialle maksettiin au pariien minimitasoa vähemmän taskurahaa, ja hän työskenteli jatkuvasti tarpeen tullessa vailla selkeitä työtunteja ja vapaapäiviä. Rosie Cox (2015, 240) kirjoittaa osuvasti, että politiikkatoimet ovat onnistuneet tuottamaan au pareista mukautuvia ja joustavia siirtolaistyöntekijöitä.

Kotitaloustyön luonteesta kumpuava eriarvoisuus

Yksityistä kotitaloustyötä luonnehditaan tutkimuskirjallisuudessa usein erillisen työn muodoksi. Luonnehdinta liittyy sekä työn luonteeseen että sen sijaintiin. Yhtäältä koti työn paikkana on yksi työn keskeisimmistä eriarvoisuuksien lähteistä. Työoloja, työaikoja ja henkilökohtaisiin suhteisiin liittyvää vallankäyttöä on vaikea valvoa, kun työtä tehdään kodin piirissä. Aiempi tutkimuskirjallisuus kuvaakin kotia paikkana, jossa luokan, sukupuolen, ”rodun”, etnisyyden, maahanmuuttajuuden ja kastin sosiaalisia suhteita tuetaan ja uusinnetaan (Ray ja Qayum 2009; Lutz 2011; Näre 2012; Näre 2013). Tämä näkyy aineistossamme maahanmuuttotaustaisten kotitaloustyöntekijöiden kohdalla, sillä he ovat usein, muun muassa työluvan vuoksi, muita riippuvaisempia työnantajistaan. Toisaalta myös työsuhde perustuu henkilökohtaiseen ja tuttavalliseen suhteeseen ja on samanaikaisesti epätasa-arvoinen ja keskinäiseen riippuvuuteen perustuva.

Kotitaloustyön järjestämisessä on kaksi ajallista vastakohtaa: yhtäältä tunti- tai jopa minuuttiperustainen järjestys, jossa työntekijä suorittaa työtehtäviä useissa kodeissa päivän aikana, toisaalta se, että työntekijä asuu työnantajan kotona. Kummassakin tapauksessa koti työn paikkana johtaa huomattaviin eriarvoisuuksiin. Erityisesti työntekijät ja au pairit, jotka asuvat työpaikallaan, joutuvat luovimaan näiden ristiriitaisuuksien välissä. Työnantajat muokkaavat ja lisäävät kotitaloustyöntekijöiden työnkuvaa ja työtehtäviä joustavasti tarpeen tullen ja vuodenaikojen perusteella. Aineistostamme käy ilmi, että työhön esimerkiksi lisätään usein alkuperäiseen työnkuvaan kuulumattomia tehtäviä, kuten puutarhatyötä, lumenluontia, räystäiden puhdistusta ja mökkien siivousta.

Haastateltaviemme joukossa oli palkattuja kotitaloustyöntekijöitä, jotka asuivat työnantajiansa luona. Varsinkin, jos maahanmuuttajataustainen kotitaloustyöntekijä oli juuri muuttanut Suomeen, hän saattoi asua työnantajiansa luona. Oli tavallista, että he parin vuoden sisällä muuttivat omilleen. Heidän työ sopimuksensa olivat vastaavanlaiset kuin työnantajien kotien ulkopuolella asuvilla kotitaloustyöntekijöillä, mutta palkasta vähennettävien luontaiseturjen eli vuokra- ja ruokakulujen jälkeen palkka saattoi olla vain 600 euroa kuussa.

Lisäksi työn ja vapaa-ajan raja hämärtyy, kun kodista tulee työn paikka. Tähän on moni etätyöntekijä törmännyt covid-19-pandemian aikana. Heidän ja kotitaloustyöntekijöiden välinen ero piilee siinä, että kotitaloustyöntekijät asuvat työnantajiansa luona ilman, että heillä on mahdollisuutta päättää kodin tiloista ja järjestyksistä. Patricia, filippiiniläinen hoiva- ja kotitaloustyöntekijä, joka asui työnantajansa kodissa, kertoi, ettei hän pystynyt vaikuttamaan omaan ajankäyttöön:

Kun asun perheen luona, minusta tuntuu siltä, etten voi päättää omasta ajastani. Vaikka olisinkin vapaalla, he voivat kutsua minua. Jos vanhemmat eivät ole kotona, tietysti minun pitää olla lasten kanssa. Jos olen tehnyt suunnitelmia, minun pitää perua, koska minun täytyy jäädä lasten kanssa.

Patricialle ei maksettu ylityöstä, jos häntä pyydettiin olemaan pidempään lasten kanssa. Kodin jakaminen työnantajien kanssa voi johtaa siihen, että työnantajat voivat matalalla kynnyksellä pyytää työntekijän jäämään palkattomaan ylityöhön, koska tämä on joka tapauksessa paikalla. Työntekijän on usein vaikea kieltäytyä ylityöstä tai neuvotella työtehtävistään. Työnantaja ei ainoastaan päättää työtehtävistä vaan määrää myös työntekijän asumisjärjestelyistä eli sen hetkisestä kodista. Laura, yhdysvaltalainen au pair, sanoi, että hän ei voi kieltäytyä työtehtävistään:

Sinä et oikeastaan ole sellaisessa asemassa, missä kieltäytyminen on mahdollista, ja jos vastustat heitä, asut heidän kanssaan. On tämä perheyksikkö, ja sinä olet tämä työntekijä. Sinulla ei oikeastaan ole valtaa suhteessa, sinä olet heidän, heidän työntekijänsä. Sinä asut siellä, ja asetelma on jatkuvasti se, että sinä asut täällä ilmaiseksi ja sinulle maksetaan, joten älä valita.

Lauran sitaatti ei ainoastaan kuvaa au pairin riippuvuutta työnantajasta vaan myös seuraamuksia, jotka johtuvat au pair -työn luonteen kieltämisestä. Kun au pairin tehtäviä ei tunnisteta työpanokseksi, voidaan ajatella, että au pair asuu isäntäperheensä luona "ilmaiseksi" eikä korvauksena työstään. Ilmainen

asuminen ilmenee täten palveluksena, jonka isäntäperhe tekee au pairille. Au pairin ei näin ollen tulisi valittaa tilanteestaan. Toisaalta työntekijät voivat myös ajoittain hyötyä kodin ja työpaikan yhteenkietoutumisen tuomasta joustavuudesta. Patricia kertoi, että joskus hän saattoi lopettaa työnsä aikaisemmin, kun vanhemmat olivat tulleet kotiin töistä ja lapsilla oli kaikki hyvin.

Hoiva- ja kotitaloustyön yksi keskeinen mutta tutkimuksessa harvoin huomioitu ulottuvuus koskee työhön liittyviä mikromobiliteettejä eli liikkumisia työntekijän kodin ja eri työ- ja hoitopaikkojen välillä (Isaksen ja Näre 2019; Näre ja Wide 2022). Näreän haastattelema filippiiniläinen Luis, joka työskenteli sekä tavaratalo- että kotisiivoojana, kuvaa työn arkeen liittyviä haasteita seuraavasti:

Näre: ”Lepäätkö työpäivän aikana?”

Luis: ”En, en lepää. On mentävä vessaan, jotta voi levätä hieman. Mutta kun olin [tavaratalosiivoukseen liittyvässä] koulutuksessa, meille kerrottiin, että ‘voitte levätä, kun hississä’. Mutta teidän on saatava oman alueen siivous valmiiksi. Koska jos minä... jos lepää liian pitkään, et välttämättä ehdi saamaan omaa aluetta valmiiksi. Mutta kotisiivouksessa voin levätä, kun menen paikasta toiseen tai kun syön lounastani.”

Näre: ”Missä syöt lounasta? Syötkö lounaan taloissa vai matkalla?”

Luis: ”Jos tuon omat eväät kotoa, niin syön kodissa, jota siivoan. Mutta joskus ostan ruokaa kaupasta ja syön sen autossa.”

Tuntiperustaisen kotitaloustyön merkittävä eriarvoisuuden lähde on se, ettei työkohteiden välillä tapahtuvaa liikettä välttämättä lasketa työaikaan. Jos työpaikat sijaitsevat kaukana toisistaan, eikä niiden välillä tapahtuvasta liikkumisesta makseta, täytyy työntekijän mahdollistaa useita kohteita työpäivään, jotta työnteko kannattaa. Tällöin työpäivistä tulee helposti hyvin pitkiä, eikä päivällä jää aikaa lounastauolle tai lepohetkille.

EU:n ulkopuolelta tulevan työntekijän oleskelulupiin ja perheenyhdistämispolitiikkaan liittyvä eriarvoisuus

Monessa Euroopan maassa kotitaloustyötä tekevät paperittomat siirtolaiset (Anderson 2000; Lutz 2008; Näre 2009). Suomessa epävirallinen siirtolaisuus on vielä suhteellisen rajattu ilmiö, vaikka paperittomista työntekijöistä on määritelmän mukaan mahdollista esittää vain valistuneita arvioita. Sen sijaan Suomen maahanmuuttopolitiikka tuottaa hierarkioita työmarkkinoilla, mikä vaikuttaa siirtolaistyöntekijöiden asemaan (Könönen 2019; Maury 2020; Näre 2016).

Keskeinen eriarvoisuutta luova tekijä on oleskelulupien tilapäisyys (Maury 2020), työalaan sovellettava saatavuusharkinta, työehtoihin liittyvät kriteerit, jotka eivät vastaa muuttuvia työmarkkinoita, sekä perheenyhdistämisen vaikeus (Könönen 2015; Näre 2016; Vaittinen ja Näre 2014). Työlupaan saadakseen EU:n ulkopuolelta tulevan työntekijän on joko työskenneltävä saatavuusharkinnasta vapautetulla alalla tai sitten työnantajien on pystyttävä osoittamaan, ettei työvoimaa ollut saatavilla kotimaan tai EU:n työmarkkinoilta. Työsopimuksen tulee olla jatkuva, ja kuukausipalkan täytyy vastata alan työehtosopimusta. Mikäli työehtosopimusta ei ole, on bruttopalkan vastattava työttömyysturvalain työssäoloehdon mukaista päivärahoikeutta. Esimerkiksi vuonna 2021 bruttopalkan tuli olla vähintään 1252 euroa kuukaudessa. (Migri 2021b.) Lisäksi työn pitää olla kokopäiväistä eli työtuntien määrän viikossa tulee olla säännöllinen. Esimerkiksi nollatuntisopimuksella ei saa työlupaa, vaikka pystyisi osoittamaan tehtyjen työtuntien määrän.

Aineiston haastateltavilla oli työhön perustuva oleskelulupa, jonka puitteissa saa työskennellä ainoastaan määritetyllä alalla. Vaikka alaa on mahdollista vaihtaa, tulee alaa vaihtaessa hakea uutta työlupaa. Haastateltavat eivät kuitenkaan olleet tietoisia työalan vaihtamisen mahdollisuudesta (ks. myös Vaittinen ja Näre 2014). Tutkimuskirjallisuudessa on katsottu, että oleskelulupa tuottaa juridisesti sidottua työvoimaa (McDowell 2009, 32). Kuten Jasmin, kotitaloustyöntekijä, ilmaisi: “Meitä hävettää [valittaminen] [– –] erityisesti nyt, kun ensi vuonna haemme jatkuvaa oleskelulupaa täällä. Mitä meille tapahtuisi, jos menettäisimme työpaikkamme? Siksi pidämme suomme kiinni.”

Oleskeluluvan ja työn juridinen yhteensitominen vaikuttaa myös työntekijöiden suhteeseen omaan työhönsä tunnetasolla, mikä ilmenee kiitollisena

ja myöntyväisenä työasenteena. Alyssa, hoiva- ja kotitaloustyöntekijä Filippiineiltä, sanoo, että hän oli iloinen saadessaan työpaikan Suomesta, sillä tämä merkitsi hänelle mahdollisuutta jäädä maahan asumaan:

He eivät sano, mitkä työajat ovat, ja ongelma on, etten minä myöskään kysy. Silloin [kun aloitin] olin niin onnellinen siitä, että sain työn Suomesta. Tiedätkö, että tämä on minulle mahdollisuus jäädä tänne? Eli tuolloin en kysynyt työajasta. Tämä on myöskin ongelmani. Minun asenne on aina myötäilevä. Se on asenteeni. Vaikka olisin kovin väsynyt, jos he tarvitsevat minua, vastaan aina myöntävästi.

Kiitollisuudenvelassa työnantajilleen Alyssa ei kysynyt työaikojen perään, kun hän aloitti työt. Toisaalta työnantajakaan ei itse kertonut tarkkoja työaikoja. Koska Alyssa suhtautuu työntekoon myötäillen, hän tekee usein palkatonta työtä.

Siirtolaistyöntekijöitä tutkitaan usein “vastaanottavien” yhteiskuntien uusintavan työn mahdollistajina. Samanaikaisesti tulisi myös huomioida siirtolaistyöntekijöiden mahdollisuus järjestää omaa uusintavaa työtään (Näre ja Wide 2022). Uusintamista ei tässä ymmärretä pelkästään tuottavan työn vaatimusten ja näin pääoman kasvun moottorina, vaan sen nähdään myös sisältävän sosiaalisen elämän ja perhe-elämän uusintamisen (Bhattacharyya 2018, 42).

Tällä hetkellä Suomen tarkasti rajattu perheenyhdistämispolitiikka asettaa tulovaatimuksia EU:n ulkopuolelta tulleiden oleskeluluvalla asuvien henkilöiden perheenyhdistämistä varten (Pellander 2016). Esimerkiksi jos henkilö haluaa tuoda maahan puolisonsa ja yhden lapsen, tulee hänen ansaita verojen jälkeen 3200 euroa kuussa (Migri 2021b). Tulovaatimukset johtavat käytännössä siihen, että maahanmuuttajataustainen työntekijä, joka työskentelee matalapalkkaisilla aloilla usein tehden uusintavaa työtä, ei pysty tuomaan perheenjäseniään Suomeen ja näin ollen itse laaja-alaisesti uusintamaan elämänsä.

Laadullisesta aineistosta ilmenee, että työntekijöillä on usein monia työpaikkoja, jotta he pystyvät ansaitsemaan tarpeeksi ja saavuttamaan perheenyhdistämisen sallivat tulovaatimukset. Tämä pakottaa heidät maksimoimaan työtuntinsa, eikä heillä usein ole aikaa levätä ja huolehtia omasta

uusintamisestaan työkeikkojen välillä. Filippiiniläinen kotitaloustyöntekijä Luis kertoo, että hän on päivätyönsä lisäksi aloittanut iltatyön siivoojana ansaitakseen tarpeeksi rahaa, jotta voisi tuoda perheensä Suomeen. Siivous on fyysisesti raskasta työtä, jonka seurauksena hänen voimansa ovat huvenneet. Luis kertoo, että hän on päättänyt olla ottamatta vastaan viikonlopputyötä fyysisen kivun takia: ”Tänään [lauantai] piti olla lepopäiväni, mutta tein töitä täällä ja... olen päättänyt lopettaa. Tunnen sen kehossani, kivun. [– –] Tunsin kouristuksia, kun heräsin aamulla. Ja sitten hän [päivätyön työnantaja] ehdotti, että minun pitäisi lopettaa iltatyöni.”

Työ ja palkka merkitsee mahdollisuutta perheenyhdistämiseen sekä työntekijöiden ja heidän perheidensä omaan sosiaaliseen uusintamiseen. Kun siirtolaistyöntekijät pyrkivät täyttämään perheenyhdistämisen tulovaatimuksia työskentelemällä nopeammalla tahdilla, monella yhtäaikaaisella työpaikalla, he kamppailevat oman ja perheensä sosiaalisesta uusintamisesta (Näre ja Wide 2022).

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa analysoimme kotitaloustyöntekijöiden asemaa Suomessa. Tutkimme, minkälaisena kotitaloustyö näyttäytyy Suomessa kansainvälisesti verrattuna ja millaisia moninaisen eriarvoisuuden muotoja palkattuun kotitaloustyöhön liittyy, erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden näkökulmasta.

Katsaus kotitaloustyötä koskeviin tilastoihin osoittaa, miten pieni kotitaloustyö toimialana on Suomessa kansainvälisesti verrattuna. Toisaalta tarkastelusta käy ilmi, että yleisyys vaihtelee paljon sen mukaan, minkälaista määritelmää kotitaloustyöstä käytetään. Toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa, Suomessa kotitalouksien toimiminen kotitaloustyöntekijöiden työnantajina on melko harvinaista. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan kotitaloudet toimivat työnantajina vain hieman yli 8 400 työntekijälle, joista suurin osa oli kotityöpalvelutyöntekijöitä, kotiapulaisia ja -siivoojia tai perhepäivähoitajia. Tähän liittyen Suomessa kotitalouksia ei juurikaan kannusteta työnantajiksi, ja esimerkiksi kotitalousvähennyksessä työntekijän palkasta voi vähentää huomattavasti pienemmän osuuden verotuksessa kuin yrityksen tarjoamasta

palvelusta. Voidaan siis sanoa, että vaikka myös Suomessa politiikkatoimilla kannustetaan kotitaloustyön yleistymiseen, politiikka samalla muokkaa ja tekee olettamuksia alalla työskentelevistä ja heidän asemastaan. Kotitaloustyöntekijät nähdään ensisijaisesti yritysten työntekijöinä tai yrittäjinä, eikä kotitaloustyötä pidetä niinkään perinteisen kotiapulaismallin mukaisena toimintana.

Kotitaloustyöhön liittyvän eriarvoisuuden tutkiminen on määrällisillä aineistoilla haastavaa, sillä osa työstä jää tilastoissa näkymättömäksi. Jotta kotitaloustyötä voisi tarkastella kattavasti, olisi tilastoinnissa tärkeä erotella sektorin (julkinen/yksityinen) lisäksi myös se, missä työtä tehdään. Tämä on Suomessa erityisen tärkeää, koska kotitaloustyötä tekevät myös monet yrittäjät ja yrityksissä työskentelevät, jotka eivät näy suoraan toimiala- tai ammatti-kohtaisissa tarkasteluissa. Au-paireja koskevassa tutkimuksessa suurena ongelmana on EU-kansalaisten puutteellinen rekisteröinti. Maahanmuuttovirasto ei erottele maassa olon syynä au-pair-työskentelyä, minkä vuoksi kukaan ei tiedä, kuinka paljon Suomessa työskentelee au-paireja. EU:n ulkopuolelta tulevien kohdalla tieto on vain, jos henkilöt ovat hakeneet työ lupaa au-pair-statuksen perusteella.

Artikkelimme laadullisen analyysin perusteella kotitaloustyön poliittinen talous ja eriarvoisuus näyttäytyvät eri muodoissa, ja keskityimme tarkemmin työsuhteeseen, työn luonteeseen ja, ulkomaalaisten työntekijöiden oikeudelliseen asemaan. Ensiksi kotitalouksien palkkaamina työskentelevät kotitaloustyöntekijät ovat muita haavoittuvammassa asemassa, sillä heidän työsuhdettaan koskevat seikat, työtehtävät ja työajat ovat riippuvaisia heidän työnantajistaan. Erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden kohdalla haavoittuvuus korostuu, koska heidän on usein pakko myötäillä työnantajaa työn ja työluvan menettämisen pelossa. Au-pairit muodostavat tässä vielä oman joukkonsa, sillä heitä ei edes lasketa työntekijöiksi, eikä heillä näin ollen ole edes työ sopimuksen tuomaa laillista suojaa.

Toiseksi kotitaloustyön luonne yksityisessä kotitaloudessa tapahtuvana työnä pakottaa sekä kotitaloustyöntekijät että au-pairit usein luovimaan työn ja vapaa-ajan sekä työnantajan muuttuvien vaatimusten välillä. Eriarvoisuus kumpuaa siitä, että työnantajan kotona asuessaan kotitaloustyöntekijän on vaikea kieltäytyä työtehtävistä, ja hän kokee usein neuvotteluasemansa heikoksi. Kolmanneksi ulkomaalaisten kotitaloustyöntekijöiden asemaan

vaikuttaa maahanmuuttopolitiikka, joka tuottaa hierarkioita työmarkkinoilla erityisesti EU-maiden ulkopuolelta tuleville työntekijöille. Työperäinen, tilapäinen oleskelulupa, joka on riippuvainen voimassa olevasta työluvasta, sitoo omalta osaltaan työntekijät työnantajiin ja toisaalta tekee työnantajista vastuullisia ei vain työntekijän tekemän työn vaan laajemmin koko hänen laillisen oleskelunsa, elämänsä ehtojen ja uusintamisen suhteen. Perheellisille EU:n ulkopuolisille työntekijöille perheenyhdistämislainsäädännön tiukat tulorajat ajavat heidät pakkotyön kaltaiseen tilanteeseen, jossa työntekijöiden on tehtävä useita töitä samanaikaisesti. Oman elämän uusintamiseen ei jää heille kunnan mahdollisuutta. Turvapaikanhakijoille, jotka onnistuvat laillistamaan oleskelunsa työperäisen oleskeluluvan pohjalta, työn menettäminen saattaa merkitä pakkopalautusta konfliktialueelle.

Vaikka Suomessa kotitaloustyö on vielä kansainvälisesti verrattuna melko pieni ala, on meilläkin tärkeä käydä keskustelua kotitaloustyöntekijöiden asemasta ja alan tulevaisuudesta. Julkisten palvelujen riittämättömyys tuottaa jatkuvasti uutta kysyntää yksityisistä koti- ja hoivapalveluista kotitalouksien keskuudessa. Esimerkiksi iäkkäiden kotihoito on yleistynyt voimakkaasti viime vuosina, ja yli puolet vanhuspalveluiden piirissä olevista on jo kotihoidossa (Kehusmaa ym. 2018). Kotitaloustyön poliittinen talous näyttäytyy juuri näissä ratkaisuissa, joilla muokataan kotitalous- ja hoivatyön markkinoita ja erityisesti kotona tapahtuvaa työtä. Tästä on hyvänä esimerkkinä kotitalousvähennys, jolla kannustetaan kotitalouksia palvelujen ostamiseen. Tähän liittyen hallitus on päättänyt kokeilla kotitalousvähennyksen nostamista tilapäisesti 60 %:iin vuonna 2022 kotitalouksien teettäessä kotitalous-, hoiva- ja hoitotyötä.

Kotitaloustyön yleistyessä on huomiota kiinnitettävä entistä enemmän työn kuormittavuuteen sekä palveluiden laatuun. Työehtojen valvominen on välttämätöntä, sillä erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden asema on haavoittuvainen. Poliittinen päätöksenteko vaikuttaa merkittävästi siihen, ketkä tai mitkä tahot tekevät kotitaloustyötä Suomessa tulevaisuudessa ja millä ehdoilla.

Lähteet

- Alastalo, Marja, Homanen, Riikka Mari Petronella, Kynsilehto, Anitta ja Rantanen, Pekka. 2016. Maistraatin tiskiltä tilastoksi. *Ulkomaalaisten rekisteröinnin ja tilastoinnin käytännöt Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Anderson, Bridget. 2000. *Doing the dirty work? The global politics of domestic labour*. Lontoo: Zed Books.
- Anving, Terese ja Eldén, Sara. 2016. Precarious care labor: contradictory work regulations and practices for au pairs in Sweden. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 6:4, 29–48. <https://doi.org/10.19154/njwls.v6i4.5611>
- Bakker, Isabella ja Gill, Stephen (toim.). 2003. *Power, production and social reproduction. Human in/security in the global political economy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bettio, Francesca, Simonazzi, Annamaria ja Villa, Paola. 2006. Change in care regimes and female migration: the “care drain” in the Mediterranean. *Journal of European Social Policy*, 16:3, 271–285. <https://doi.org/10.1177/0958928706065598>
- Bhattacharyya, Gargi. 2018. *Rethinking racial capitalism: Questions of reproduction and survival*. Lontoo: Rowman & Littlefield.
- Boris, Eileen ja Fish, Jennifer. 2014. ”Slaves no more”: making global labor standards for domestic workers. *Feminist Studies*, 40:2, 411–443.
- Cancedda, Alessandra. 2001. *Employment in household services*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Carbonnier, Clément ja Morel, Nathalie (toim.). 2015. *The political economy of household services*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cox, Rosie. 2015. Conclusion: When is a worker not a worker? Tackling the contradictions of au pairing. Teoksessa Rosie Cox (toim.), *Au pairs’ lives in global context: Sisters or servants?* Lontoo: Palgrave Macmillan, 235–249.
- Cox, Rosie ja Busch, Nicky. 2018. *As an equal? Au pairing in the 21st century*. Lontoo: Zed Books.
- Crețan, Remus ja Light, Duncan. 2020. COVID-19 in Romania: transnational labour, geopolitics, and the Roma ‘outsiders’. *Eurasian Geography and Economics*, 61:4–5, 559–572. <https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1780929>

- Elomäki, Anna ja Ylöstalo, Hanna. 2021. Feministisempää poliittisen talouden tutkimusta. *Poliittinen talous*, 8:1, 87–99. <https://doi.org/10.51810/pt.101636>
- Estévez-Abe, Margarita ja Hobson, Barbara. 2015. Outsourcing domestic (care) work: the politics, policies, and political economy. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 22:2, 133–146. <https://doi.org/10.1093/sp/jxv011>
- Eurofound. 2013. More and better jobs in home-care services. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. 1999. Reconciliation of work and family life for men and women and the quality of care services. Report on existing research in the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Farvaque, Nicolas. 2015. Thematic review on personal household services. European Commission. ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=14435&langId=en [Luettu 20.5.2022]
- Finch, Janet. 1989. *Family obligations and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Glenn, Evelyn Nakano. 1992. From servitude to service work: Historical continuities in the racial division of paid reproductive labor. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 18:1, 1–43. <https://doi.org/10.1086/494777>
- Gullikstad, Berit, Kristensen, Guro Korsnes ja Ringrose, Priscilla (toim.). 2016. *Paid migrant domestic labour in a changing Europe. Questions of gender equality and citizenship*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Hautala, Matti. 2020. Ulkomaalaisten alipalkkaus harmaan talouden ilmiönä Suomessa – oikeustapa-analyysi. Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö. https://www.vero.fi/globalassets/harmaa-talous-ja-talousrikollisuus/selvitykset/2020_05-ulkomaalaisten-alipalkkaus-harmaan-talouden-ilmi%C3%B6n%C3%A4.pdf [Luettu 21.10.2021]
- Hellgren Zenia. 2015. Markets, regimes, and the role of stakeholders: explaining precariousness of migrant domestic/care workers in different institutional frameworks. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 22:2, 220–41. <https://doi.org/10.1093/sp/jxv010>
- Himanen, Markus ja Könönen, Jukka. 2010. Pako ja pakko – turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa Sirpa Wrede ja Camilla Nordberg (toim.), *Vieraita työssä*. Helsinki: Gaudeamus, 45–71.

- Hobden, Claire. 2015. Domestic workers organize – but can they bargain? Mapping collective bargaining and other forms of negotiation in the domestic work sector. International Labour Organization. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@travail/documents/publication/wcms_345704.pdf [Luettu 18.11.2021]
- Hondagneu-Sotelo, Pierrette. 2007. *Domestica. Immigrant workers cleaning and caring in the shadows of affluence*. Berkeley: University of California Press.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaitinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2016. *Hoivan arvoiset – Väiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- ILO (International Labour Organization). 2013. Domestic workers across the world: Global and regional statistics and the extent of legal protection. Geneva: International Labour Office. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_173363.pdf [Luettu 20.5.2022]
- ILO. 2015. ILO global estimates of migrant workers and migrant domestic workers: results and methodology. Geneva: International Labour Office. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_436343.pdf [Luettu 20.5.2022]
- INE (Instituto Nacional de Estadística). 2022. Employed persons by sex and branch of activity. Absolute values and percentages with respect to the total of each sex. https://www.ine.es/dyngs/INEbase/en/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176918&menu=ultiDatos&idp=1254735976595 [Luettu 29.3.2022]
- INPS (Istituto Nazionale Previdenza Sociale). 2021. Statistiche in breve. <https://www.inps.it/osservatoristatistici/api/getAllegato?idAllegato=1013> [Luettu 5.11.2021]
- Isaksen, Lise Widding (toim.). 2010. *Global care work: gender and migration in Nordic societies*. Lund: Nordic Academic Press.
- Isaksen, Lise Widding ja Näre, Lena. 2019. Local loops and micro-mobilities of care: Rethinking care in egalitarian contexts. *Journal of European Social Policy*, 29:5, 593–599. <https://doi.org/10.1177%2F0958928719879669>
- JHL (Julkisten ja hyvinvointialojen liitto). 2021. Yksityisten alojen työehtosopimukset. <https://www.jhl.fi/tyoelama/tyoehtosopimukset/yksityisten-alojen-sopimukset/> [Luettu 26.11.2021]

- Jokela, Merita. 2017. The role of domestic employment policies in shaping precarious work. *Social Policy & Administration*, 51:2, 286–307. <https://doi.org/10.1111/spol.12288>
- Jokela, Merita. 2019. Patterns of precarious employment in a female-dominated sector in five welfare states—the case of paid domestic labor sector. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 26:1, 30–58. <https://doi.org/10.1093/sp/jxy016>
- Julkunen, Raija. 2006. *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201901232764> [Luettu 20.5.2022]
- Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina ja Zechner, Minna. 2020. Vanhuus, vaiva ja tasa-arvo. Teoksessa Johanna Kantola, Hanna Ylöstalo ja Paula Koskinen Sandberg (toim.), *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutos*. Helsinki: Gaudeamus, 227–242.
- Kehusmaa, Sari, Alastalo, Hanna, Hammar, Teija, Luoma, Minna-Liisa. 2018. Kolmasosa vanhuspalvelujen henkilöstöstä työskentelee kotihoidossa – asiakkaista kotihoidossa on yli puolet. Tutkimuksesta tiiviisti 39. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kela. 2021. Ulkomailta Suomeen. <https://www.kela.fi/sosiaaliturvaan-kuulumisen-ulkomailta-suomeen> [Luettu 26.11.2021]
- Kofman, Eleonore ja Raghuram, Parvati. 2015. *Gendered migrations and global social reproduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kotitaloustyöntekijöitä koskeva yleissopimus 22/2015. 2011. Kotitaloustyöntekijöiden ihmisarvoista työtä koskeva yleissopimus. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150022/20150022_2 [Luettu 20.5.2022]
- Krivosos, Daria. 2015. (Im)mobile lives. Young Russian women’s narratives of work and citizenship insecurities in Finland. *Sosiologia*, 52:4, 350–363. <http://hdl.handle.net/10138/299889>
- Könönen, Jukka. 2015. *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Könönen, Jukka. 2019. Becoming a ‘labour migrant’: immigration regulations as a frame of reference for migrant employment. *Work, Employment and Society*, 33:5, 777–793. <https://doi.org/10.1177%2F0950017019835133>

- Könönen, Jukka ja Himanen, Markus. 2019. Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Työ- ja elinkeinoministeriö, 54–65.
- Leavy, Patricia ja Harris, Anne. 2019. *Contemporary feminist research from theory to practice*. New York: Guilford Publications.
- LeBaron, Genevieve. 2010. The political economy of the household: neoliberal restructuring, enclosures, and daily life. *Review of international political economy*, 17:5, 889–912. <https://doi.org/10.1080/09692290903573914>
- Lister, Ruth, Williams, Fiona, Anttonen, Anneli, Bussemaker, Jet, Gerhard, Ute, Heinen, Jacqueline, Johansson, Stina, Leira, Arnlaug, Siim, Birte, Tobío, Constanza ja Gavanas, Anna (toim.). 2007. *Gendering citizenship in Western Europe: New challenges for citizenship research in a cross-national context*. Bristol: Policy Press.
- Lith, Pekka. 2020. Kotiin vietävien palvelujen markkinat. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. https://www.hyvinvointiala.fi/wp-content/uploads/2020/03/kotiin-vietavat-palvelut_2020.pdf [Luettu 1.4.2022]
- Lutz, Helma (toim.). 2008. *Migration and domestic work: a European perspective on a global theme*. Lontoo: Routledge.
- Lutz, Helma. 2011. *The new maids: Transnational women and the care economy*. Lontoo: Zed Books.
- Mankki, Laura. 2012. Kotitalousvähennyksen sukupuolivaikutukset. Teoksessa Hannele Harjunen ja Tuija Saresma (toim.), *Sukupuoli Nyt! Purkamisia ja neuvotteluja*. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 68–88.
- Mankki, Laura ja Sippola, Markku. 2021. Rivijäsenestä ammattiliittoaktiiviksi: Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuus ammattiliitoissa. Teoksessa Pauli Kettunen (toim.), *Työntekijän osallisuus: mitä se on ja mitä sillä tavoitellaan*. Helsinki: Gaudeamus, 74–98.
- Marchetti, Sabrina, Cherubini, Daniela ja Garofalo Geymonat, Giulia. 2021. *Global domestic workers: intersectional inequalities and struggles for rights*. Bristol: Bristol University Press.

- Marchetti, Sabrina ja Mesiäislehto, Merita. Tulossa. The COVID-19 crisis and migrants in the domestic and care sector in Europe: the institutional response. Teoksessa Mignon Duffy, Amy Armenia ja Kim Price-Glynn (toim.), *From crisis to catastrophe: Care, COVID-19, and pathways to change*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Maury, Olivia. 2020. Punctuated temporalities: Temporal borders in student-migrants' everyday lives. *Current Sociology*, 70:1, 100–117. <https://doi.org/10.1177%2F0011392120936315>
- McDowell, Linda. 2009. Old and new European economic migrants: Whiteness and managed migration policies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35:1, 19–36. <https://doi.org/10.1080/13691830802488988>
- Migri. 2021a. Maahanmuuttoviraston tilastopalvelu. tilastot.migri.fi [Luettu 26.11.2021]
- Migri. 2021b. Toimeentuloedellytys työn perusteella lupaa hakeville. <https://migri.fi/toimeentuloedellytys> [Luettu 12.11.2021]
- Migri. 2021c. Au pairin oleskelulupahakemus. <https://migri.fi/au-pair/fi> [Luettu 21.6.2022]
- Milkman, Ruth, Reese, Ellen ja Roth, Benita. 1998. The macrosociology of paid domestic labor. *Work and Occupations*, 25:4, 483–510. <https://doi.org/10.1177/0730888498025004004>
- Näre, Lena. 2009. *Managing households, making homes – a moral economy of migrant domestic and care work in Naples*. Falmer: University of Sussex.
- Näre, Lena. 2012. Hoivatyön glokaaleilla markkinoilla: Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä. *Sosiologia*, 49:3, 206–221.
- Näre, Lena. 2013. Ideal workers and suspects: Employers' politics of difference in the migrant division of care labour in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, 3:2, 72–81. <http://doi.org/10.2478/v10202-012-0017-5>
- Näre, Lena. 2016. Neoliberal citizenship and domestic service in Finland: A return to a servant society? Teoksessa Berit Gullikstad, Guro Korsnes Kristensen ja Priscilla Ringrose. *Paid domestic labour in a changing Europe: Questions of gender equality and citizenship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 31–55.
- Näre, Lena ja Wide, Elisabeth. 2019. Local loops of care in the metropolitan region of Helsinki: A time-economy perspective. *Journal of European Social Policy*, 29:5, 600–613. <https://doi.org/10.1177%2F0958928719867788>

- Näre, Lena ja Wide, Elisabeth. 2020. Vulnerable workers made more vulnerable. Migrant domestic and care workers in pandemic times. Friedrich-Eberhard-Stiftung. <https://www.fes.de/themenportal-gender-jugend-senioren/gender-matters/gender-blog/beitrag-lesen/vulnerable-workers-made-more-vulnerable> [Luettu 20.5.2022]
- Näre, Lena ja Wide, Elisabeth. 2022. Social reproductive struggles of Filipino migrants in Finland. Teoksessa Lena Näre ja Lise Widding Isaksen (toim.), *Care loops and mobilities in Nordic, Central, and Eastern European welfare states*. Cham: Palgrave Macmillan, 175–198.
- Parreñas Salazar, Rhacel. 2000. Migrant Filipina domestic workers and the international division of reproductive labor. *Gender and Society*, 14:4, 560–80. <https://doi.org/10.1177/089124300014004005>
- Pellander, Saara. 2016. *Gatekeepers of the family: Regulating family migration to Finland*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Prügl 2011, Elisabeth. 2011. Feminist international relations. *Politics & Gender*, 7:1, 111–117. <https://doi.org/10.1017/S1743923X10000619>
- Ray, Raka, ja Qayum, Seemin. 2009. *Cultures of servitude: Modernity, domesticity, and class in India*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Rigo, Enrica. 2007/2009. *Rajojen Eurooppa*. Kääntänyt Antti Paakari, Taina Rajanti, Miika Saukkonen ja Eetu Viren. Helsinki: Like.
- Ruxandra, Paul. 2020. Europe’s essential workers: Migration and pandemic politics in Central and Eastern Europe during COVID-19. *European Policy Analysis*, 6: 2, 238–263. <https://doi.org/10.1002%2Fepa2.1105>
- Shire, Karen. 2015. Family supports and insecure work: The politics of household service employment in conservative welfare regimes. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 22: 2, 193–219. <https://doi.org/10.1093/sp/jxv005>
- Shutes, Isabel ja Chiatti, Carlos. 2012. Migrant labour and the marketisation of care for older people: The employment of migrant care workers by families and service providers. *Journal of European Social Policy*, 22:4, 392–405. <https://doi.org/10.1177/0958928712449773>
- Stubberud, Elisabeth. 2015. ‘It’s not much’: Affective (boundary) work in the au pair scheme. Teoksessa Rosie Cox (toim.), *Au pairs’ lives in global context: Sisters or servants?* Lontoo: Palgrave Macmillan, 121–135.

- Terho, Hanna. 2015. Työntekijä vai perheenjäsen? Tutkimus au paireista Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201506261889> [Luettu 29.3.2022]
- Tilastokeskus. 2019. Työssäkäyntitilasto. Tilastopyyntö 20.5.2022.
- Tilastokeskus. 2022. Toimipaikkalaskuri. Kunnittainen toimipaikkalaskuri. https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Toimipaikkalaskuri/Toimipaikkalaskuri__Toimipaikkalaskuri/tmp_lkm_kunta.px/table/tableViewLayout1/ [Luettu 26.11.2021]
- T-Media. 2017. Työtutkimus 2017. https://t-media.fi/wp-content/uploads/2017/04/Ty%C3%B6tutkimus_2017_suuri_yleis%C3%B6_raportti.pdf [Luettu 28.6.2022]
- Tronto, Joan. 1998. An ethic of care. *Generations: Journal of the American Society on Aging*, 22:3, 15–20.
- Tronto, Joan. 2017. There is an alternative: homines curans and the limits of neoliberalism. *International Journal of Care and Caring*, 1:1, 27–43. <https://doi.org/10.1332/239788217X14866281687583>
- Työsuojeluhallinto. 2022. Kodeissa työskentelevien ulkomaalaisten työaika-asioissa vakavia puutteita. Tiedote, 7.3.2022. <https://www.tyosuojelu.fi/-/kodeissa-tyoskentelevien-ulkomaalaisten-tyoaika-asioissa-vakavia-puutteita> [Luettu 20.5.2022]
- Vaittinen, Tiina ja Näre, Lena. 2014. Ihmisoikeusnäkökulma työperusteiseen muuttoon: Filippiiniläiset hoitajat ja siivoojat Suomessa. Teoksessa Eija Niskanen (toim.), *Ihmisoikeudet Aasiassa*. Helsinki: Into Kustannus, 120–144.
- Verohallinto. 2021. Ulkomailta Suomeen tulevan au pair-työntekijän kotitaloudelta saama taskuraha on veronalaista tuloa. https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/ulkomailta_suomeen/ulkomailta-suomeen_tuleva_au_pai/ [Luettu 26.11.2021]
- Verohallinto. 2022. Kotitalousvähennys. <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/tulot-ja-vahennykset/kotitalousvahennys/> [Luettu 20.5.2022]
- Wide, Elisabeth. Tulossa. *Classed migrant care and domestic work in the interconnected regimes of employment and migration*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Williams, Fiona. 2012. Converging variations in migrant care work in Europe. *Journal of European Social Policy*, 22:4, 363–376. <https://doi.org/10.1177/0958928712449771>
- Williams, Fiona, ja Gavanas, Anna. 2008. The intersection of childcare regimes and migration regimes: A three-country study. Teoksessa Helma Lutz (toim.) *Migration and domestic work: A European perspective on a global theme*. Surrey: Ashgate, 13–28.
- Zechner, Minna. 2007. Care of older persons in transnational settings. *Journal of Aging Studies*, 22:1, 32–44. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2007.02.002>

Refereed journal article

The political economy of paid domestic work and diverse forms of inequality

Merita Mesiäislehto, valtiotieteiden tohtori, erikoistutkija, Hyvinvointivaltion tutkimus ja uudistaminen -yksikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lena Näre, Doctor of Philosophy, valtiotieteiden tohtori, professori, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Elisabeth Wide, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Abstract

This article examines paid domestic work and related inequalities in Finland. Domestic work, for example cleaning and caring for children and elderly in private households, is one of the fastest growing industries in the world. Still, it often remains invisible. In the name of neoliberal austerity, the role and responsibility of the public sector in providing care is reduced both in the Global North and the Global South. This has led to a situation in which care is increasingly shifted from institutions to private homes, creating global mobilities of domestic workers. Using national statistics, the article first describes the composition of domestic work and domestic workers in Finland. Second, it discusses findings from two qualitative studies done with migrant domestic workers and persons employing domestic workers. The article demonstrates that the inequalities related to paid domestic work derive from the worker's legal status, the nature of the work itself, and the employment relationship.

Key words: domestic work, inequality, migration, labour market, working conditions

<https://doi.org/10.51810/pt.112485>